

Suçun Sosyolojisi ve Haber Söyleminde Temsili

Sociology of Crime and Its Representation in the News Discourse

O. Özgür GÜVEN*

Öz

Bu çalışmada, suça ilişkin perspektifler ve suçun haber söyleminde inşa ve temsili tartışmaları ele alınmaktadır. Fiziksel özelliklere, biyolojik kalıtıma ve zihinsel hastalıklara odaklanan bireysel patoloji düşüncesinin tayin edici olduğu 19. yüzyıldaki suç tartışması ilk kez 20. yüzyıl başlarında sosyoloji alanında temayüz etti. Suç tartışmasındaki bu evrim, 1970'li yıllara kadar akademide kriminolojik görüş üretmenin çerçevesini belirleyecekti. Sosyolojik bir perspektif oluşturmaktan ziyade pozitivist tahayyülün sınırları dahilinde kalan tartışmalar, birey üzerinden suçun nedenlerini keşfetmeye odaklandı. Bu paradigma, 1960'lı yıllardan itibaren irdelendi ve 1970'lerle birlikte sosyo-ekonomik sistemsel eleştiri ile sosyolojik çözümleme ve önermeler ortaya çıktı. Esas olarak "egemen ideoloji" tezine dayanan eleştirel medya çalışmalarıyla kesişen tartışmalarda, suçun toplumsal inşa süreçleri ve temsil biçimleri inceleme konusu edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: suç, kriminoloji, yoksulluk, haber söylemi

Abstract

This study discusses the perspectives on crime and the debates about the construction and the representation of crime in the news discourse. During the 19th century, debates about crime were mostly shaped by individual pathology which concentrated on physical characteristics, biological heritage and mental disorders. However, these debates became distinguished in the sociology field by the beginning of 20th century for the first time. This shift in the debates about crime would set the framework of the mainstream criminology approach in academy until the 1970s. Rather than relying on a sociological perspective, this approach remained within the boundaries of positivist understanding and focused on exploring the causes of crime via individual. However, the 1960s witnessed the questioning of this paradigm and by 1970s, sociological analyses and resolutions of crime came to existence with the help of socio-economical system criticisms. These discussions which intersect with the critical media studies relying mainly on "dominant ideology" focus on the sociological construction processes and the representation patterns of crime.

Keywords: crime, criminology, poverty, news discourse

Giriş

Modern öncesi dönemde cezai adalet idaresi, oldukça sınırlı yazılı kanunların değişken yorumlarına ve çoğunlukla da ruhani suç açıklamalarına dayanmaktaydı. Genellikle taraflar arası bir çatışma sorunu olarak görülen suç, tarafların hesaplaşma ritüelleri ile çözülmekteydi. Feodal otoritenin ihlali durumunda ise cezalandırma, belli bir mantık ve yönteme dayanmayan, sistemsiz ve çoğu zaman suçlu bulunan kişilere uygulanan keyfi ve sert yaptırımlar şeklinde tecelli etmekteydi. Sanıkların fiziksel bedeni hedef alınmak suretiyle işkence esaslı bir cezai seçenek olarak görülmekteydi ve cezalar halka açık alanlarda infaz edilirdi. Suç ve cezanın anlamları modern çağın başlaması ve kuruluşu ile radikal bir dönüşüme uğradı. Egemen ulus-devlet paradigmasına içkin, sistemli bilgi ve rasyonel yöntemlere dayanan bir suç ve ceza politikası ortaya çıktı.

Batı Avrupa'da Ortaçağ toplumunun çöküşüyle ortaya çıkan düşünce ve eylem biçimleri olarak modern düşünce üç ana başlık altında karakterize edilebilir: 1) Geçimlik ekonomiden ziyade, kâr için üretim artışını içeren piyasa ekonomisi ve yoğun nüfus hareketleri ile kentleşme gelişti. Endüstriyel teknoloji, işbölümü ve ücretli emek için temel form haline geldi. 2) Merkezi ulus-devlet ortaya çıktı ve tahkim edildi. Bürokratik yönetimin genişlemesiyle sistematik gözetim ve denetim biçimleri, temsili demokrasi ve siyasi parti sistemleri ortaya çıktı. 3) Seküler bir rasyonelliğe dayanan modern düşünce, bilimsel ve teknik bilgiye vurguyla geleneğe meydan okudu.

* Yrd.Doç.Dr., Gaziantep Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, TV ve Sinema Bölümü, ozoguvan@gmail.com.

Ticaret, sanayi ve tarım rasyonalizasyonu ile kazançlarını artıran ve böylece güçlenen burjuva sınıfı; yetkileri, doğal üstünlük iddiaları ve politik uygulamaları nedeniyle sorgulanan aristokrasilerin yerini aldı. Bu sınıfın ekonomik ve politik etkinliğinde kurulmakta olan toplum, modern öncesi ilişki formları içinde önemli sorunlara yol açan akışkanlık ve deneyim farklılaşması ile karakterize olmaktadır. İtibara ve yerelliğe dayalı standart ilişki formları sarsılırken, henüz tanımlanmamış etkileşim biçimleri ortaya çıktı. Sosyo-ekonomik dönüşümler, repertuarı genişletilmiş bir siyasal tahayyülü ve bu tahayyüle içkin gözetim ve kontrol mekanizmaları gerektirmekteydi. Dolayısıyla, feodal rejimlerin savaş hukuku pratiklerinin yerini “meşru şiddet tekeli”ne sahip egemen ulus-devlet ve onun bürokratik gözetimi aldı. Yargısal pratikler üzerinde mutlak hakimiyet kuran egemen devlet; temsil ettiği toplumsal düzen ve bu düzenin kurallarını ihlal eden birey ikiliği ile suç ve cezanın anlamlarını kökten dönüştürerek, modern cezai adalet politikasını belirledi. Taraflararası hesaplaşma ritüeli ile çözülen bir çatışma sorunu olmaktan çıkan suç, egemenin temsil ettiği ekonomik, sosyal ve ahlaki düzeni tehdit eden bir fenomen olarak kurgulanarak, toplumsal ve siyasal düşüncenin merkezine yerleşti. Suç, sapma, kontrol ve adalet üzerine bilgi ve söylem üreten bir uygulama biçimi olan modern kriminoloji ortaya çıktı.

Suç ve cezai davranışa ilişkin tartışmaların 20. yüzyıl başlarında pozitivist bir tahayyülle akademi sosyolojisinde temayüz etmesi, esasen egemen ulus-devletin bürokratik yoğunlaşma eğilimi bağlamında anlaşılabilir. Çoğu kriminolojik araştırma, modern çağın ortaya çıkardığı dünyayı görme ve buna cevap verme yolunda *toplumsal düzeni* tesis etme gayreti ile suç ve cezai davranışları tanımlayıp, kavramsallaştırarak yeni kontrol mekanizmalarına öncülük etti. Kriminolojik bilgi ve söylem üretiminin, güç ve kaynaklar üzerindeki “çatışma ve rekabet alanında” gerçekleştiği (Bourdieu & Wacquant, 2016, s. 26) değerlendirilirken; kriminolojinin kendinden menkul bir disiplin olma iddiaları da sorgulanmaktadır. Ekonomik, siyasal ve kültürel bağlamların sınırlarını belirsizleştirdiği (Chan, 1996) kriminoloji, “bileşik, eklektik, multidisipliner bir girişim” (Garland, 1997, s. 19) olarak görülmektedir.

Suçun basitçe ceza hukuku ile çelişen bir davranış şeklinde tanımlanamayacağına dikkat çeken Burke, suç tanımlarının ve suçluluğun sosyo-politik faktörlerle ve bir toplumun doğasını nasıl gördüğümüzle yakından ilişkili olduğunu söyler (Burke, 2009, s. 5). Genel bir tanımlama yaparsak, geleneksel davranış standartlarından farklı davranmayı ifade eden sapma, kişinin sosyal normları ihlal ettiğini belirten ahlaki bir imayı; suç ise yönetsel otoritelerin failine bir ceza öngörebildiği ceza hukukunun ihlal edilmesi durumunu anlatır. Bu belirlenimler, hırsızlık, soygun, yolsuzluk, saldırı, tecavüz ve cinayet gibi pek çok farklı fiili içerir. Bu fiiller, hem ceza hukukunun hem de ahlaki belirlenimlerin kesiştiği alandaki *hata işleyen* faili işaret eder. *Hata* veya *ayıp* gibi ortak belirlenimlerle normalden ya da normdan ayrılmayı ifade eden sapma ve suç, çoğu zaman birbirinin yerine geçer (bu fenomenler burada da birbirinin yerine kullanılmaktadır). Ancak, ahlaka aykırı sayılabilecek tüm eylem veya davranışlar her zaman suç sayılmaz. Örneğin, yoksulluk ve sosyal mahrumiyet ‘insanlığa karşı suçlar’ olarak düşünülür fakat ceza hukukunda suç olarak görülmez. Baklava “çalın” çocuğun eylemi sebebiyle yıllarca hapis yatması¹ gibi. Park ihlali veya kimi durumlarda vergi kaçakçılığı gibi bazı eylemler ise suç olarak görülmelelerine karşın, ahlaksızlık sayılmazlar. Diğer taraftan, sinyalizasyon “hata”larının sebep olduğu ölümlü trafik vakaları veya inşaat alanlarında rutinleşen işçi ölümleri gibi durumlarda ise çoğu zaman *kusur*, *felaket*, *kaza* gibi faili belirsizleştiren ifadeler kullanılır. Ne ceza hukukunun ne de ahlaki yaptırımlar alanına girecek bir *sorumlu* yoktur burada. Suç/sapma basitçe ceza hukuku ile çelişen bir davranış biçimi olmadığı gibi her zaman gayri-ahlaki olarak da kodlanmaz. Ceza hukukunun ve/veya ahlaki normalin ihlaline rağmen *hata işleyen* ya da *ayıp eden* belirsizdir çünkü. Özetle, normdan sapan,

¹ Bkz. Baklava mahkumu Ali’nin dramı, <http://www.milliyet.com.tr/baklava-mahkumu-ali-nin-drami-gundem-1506367/> (Erişim: 27 Ağustos 2017).

kimi zaman ceza hukukunun, kimi zaman ahlaki otoritenin alanına çekilir; kimi zaman her ikisinin, kimi zaman ise hiçbirinin. Normun uygulanmasındaki bu *tutarsızlığa* ilk elden verilecek yanıt; Bourdieucu terminolojiyle söylersek, “bürokratik alan”ın her zaman belli bir “belirsizlik derecesi” içeren, olasılık, ödül, tazminat, fayda ya da cezalandırma mantığında (Bourdieu & Wacquant, 2016, s. 28) aranmalıdır. Kapitalist sosyo-ekonomik sistemin işleyişini aksatabilecek veya müesses siyasi ve ahlaki otoritenin hiyerarşik konumlarını zaafa uğratabilecek kimi karşılaşmalar, tahakküm edenin özel çıkarları doğrultusunda nesnel zorunluluk görünümü ile dayatılır.

Aşağıda, suç meselesine ilişkin tartışmalar iki temel hat üzerinden incelenmektedir. Bireysel patoloji düşüncesinin tayin edici olduğu suç tartışmasının 20. yüzyıl başlarında sosyoloji alanında temayüz etmesi, suçun toplumsal rasyonellerinin keşfi açısından geniş bir tartışma alanı açtı. Suç politikasının egemen anlamlarının inşası bağlamında üretilen kriminolojik referanslar, önemli ölçüde sosyal yapı perspektifinden esinlendi. Söz konusu kriminolojik araştırmaların çoğunluğu, “ceza hukuku kapsamında cezalandırılan davranış” tartışmasının odağına “yoksul nüfusların davranışları”nı yerleştirdi. Bu ana akım hatta karşın, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yükselen eleştirel çalışmalarda ise suç, politik ve ideolojik bir belirlenim olarak ele alındı. Eleştirel medya çalışmalarıyla kesişen bu tartışmalarda; suç belirlenimlerinin sosyal düzenleme ve kontrol mekanizmalar bağlamı vurgulanarak, toplumsal inşa süreçleri ve temsil biçimleri analiz edilmekte.

Çalışmanın devamında, haber medyasının suç tartışması ele alınıyor. Medyanın, suçun yaygın ifade ve kullanım şekillerine ilişkin temsiller üretmek suretiyle kamu kaygılarını genel tüketime hazır hale getirdiği değerlendirilmektedir. Medyadaki suç tartışmasının faileri, genellikle yoksullar, işsizler, göçmenler ve gençlerdir. “Suç sorunu” gündeminin esas aktörleri olan söz konusu nüfuslar, çoğunlukla şiddet içeren sokak suçu veya hırsızlık gibi popüler hikayelerin konusudurlar. Suçun inşasında müesses nizamı eksen alan bu eğilim, mevcut eşitsizlik ve hiyerarşilerin yeniden üretilip, teyit edildiği temsil alanına işaret eder.

Sosyal Yapı Teorileri

Sosyal yapı teorileri, insanların sosyo-ekonomik konumlarının suçlu olma ihtimallerini etkilediği görüşünü ortaya atar. Bireyden hareketle suçun nedenlerini keşfetmeye odaklanan önermelerine göre, yoksul insanların suç işlemeleri daha olasıdır, çünkü başka şekilde maddi kazanç veya sosyal başarı elde edemezler. Sosyal yapı perspektifi; gerinim (*strain*), sosyal düzensizlik ve alt kültür teorileri olmak üzere üç düşünce okuluna sahiptir. Gerinim teorisine göre, suç meşru sosyal ve ekonomik başarıya ulaşamama konusundaki deneyimin yol açtığı öfkeden kaynaklanır. Ortak değer ve inançlara karşın, çoğu insanın başarıya ulaşma becerisi sosyal yapı içinde farklılaşmaktadır. Sosyal düzensizlik teorisi yoksul mahalle sakinlerinin yasaları ihlal ettiğini ileri sürer, zira buralar sosyal kontrolün bozulduğu bölgelerdir. Kültürel sapma teorileri ise, “alt sınıf” alanlarında farklı değerler sisteminin geliştiğini savunur. Bu değerler, onları suç işleme yönünde motive ederken, suç içeren davranışların da onaylanmasına yol açar.

İşlevselci Yaklaşım ve Gerinim

Modern kriminolojinin kurucusu kabul edilen İtalyan pozitivist kriminolog Lombroso (1835-1909) sapkın davranışları biyolojik determinizm referansı ile açıklıyordu. Lombroso, biyolojik soyaçekim (*atavism*) kuramında suçluların fizyolojik gelişimlerinin ilk evrelerinde soyaçekim olduğunu savundu. Çevresel faktörleri göz ardı eden Lombroso, biyolojik normlardan hareketle belirlenen sapkın-normal ikiliğiyle ‘bireysel farka’ odaklanarak, suçlunun patolojik kusurlarını sıralıyordu: Doğuştan suçlular büyük köpek dişleri, büyük çeneleri, eğimli alınları, belirgin elmacık kemikleri gibi benzer yüz özelliklerine sahiptiler (Lombroso, 1891).

Bireysel patoloji paradigmasının baskın olduğu bu koşullarda kimi reformcular anomik toplumsal düzenin sapma üzerindeki etkisine dikkat çekerek, bu paradigmayı sorguladı. Ancak sapma fenomeninin argümantatif olarak sosyoloji alanında temayüz etmesi, Fransa’da akademik sosyolojinin kurucusu olan Durkheim’le başlatılır (Traub & Little 1999). Lombroso’nun biyolojik determinizmine karşın Durkheim (1858-1917) sapma fenomenini ilişkin yaklaşımında sosyal çevresel koşulları referans aldı ve böylece suç meselesi sosyal yapı perspektifi dahilinde ele alınmaya başladı. Durkheim’e göre, insanların iyi veya kötü davranışları toplum veya grup ilişkileri içinde açıklanabilir. Suç ve suçluların tüm toplumlarda bulunan evrensel bir olgu olduğunu anlatan Durkheim, bu olgunun bireyin fiziki yapısında veya ruhunda patoloji üreten anomaliler aramadan açıklanabileceğini söyler (Durkheim, 1982). Durkheim, sapma tartışmasını “anomi” tasviri üzerinden sürdürür. Anomi ile ahlaki erezyon ve “kolektif vicdan” eksikliğinin neden olduğu sosyal kuralsızlık durumuna anlatan Durkheim’e göre, meşru bir otoritenin varlığında anomi istisnadır. Bu Hobbesçu tasavvurda sapma, sosyal bir işleve sahiptir: Bir toplumun sağlıklı olmasına ve ayakta kalmasına yardımcı olan sapma, topluluk ahlakının öfkesine hedef olan üyeler sağlayarak ahlaki normların teyit edilmesine katkıda bulunur ve toplumsal uyumu büyütür. Ahlakın ve yasanın normal evrimi için vazgeçilmez olan sapmanın yargılanıp cezalandırılması, toplumun kurallarını tüm üyelerine duyurmak için tesirli bir fırsat yaratır (Durkheim, 1982, s. 101-102). Dolayısıyla suçlu, topluluğa sızan, asosyal bir varlık, bir tür parazit unsur, tuhaf ve uyumsuz bir vücut değil; aksine ahlaki normların teyit edilmesindeki araçsallığı ve böylece sosyal hayattaki işlevi itibariyle kesin bir role sahipti (Traub & Little, 1999, s. 8).

Durkheim’in sosyal bozulmanın ürünü şeklindeki suç teorisi, kendisinden sonraki suç çalışmalarına önemli ölçüde ilham kaynağı oldu. 1930’ların Büyük Bunalımına eşlik eden toplumsal “kargaşayı” ve daha sonra 1960’lı yıllardaki toplumsal hareketliliği açıklamak üzere Durkheim’in anomi kavramını ödünç alan Merton, kuramını Durkheim’in ötesine taşıdı. Merton, toplumsal olarak belirlenen ortak kültürel hedefler ve bu hedeflere ulaşmayı sağlayacak kurumsallaşmış araçlara işaret eder. Ona göre, bireyler bu hedeflere ulaşmak için toplum tarafından teşvik edilir. Ancak “fırsat eşitsizliği” nedeniyle bu hedeflere her zaman yasal olarak erişme olanağı sağlanmaz. İnsanlar, bu amaçlara ulaşmak için alternatif arayışlara girer ve böylece çeşitli sapkın davranışlara yönelebilirler. Merton, toplumsal hedefler ve bu hedefleri gerçekleştirmek için gereken kurumsallaşmış araçlar arasındaki söz konusu tutarsızlığı tasvir etmek için “gerinim” (*strain*) kavramını kullanır. Gerinim teorisine göre, para kazanmak toplumsal kabul gören kültürel bir değerdir. Uyuşturucu satarak para kazanmak ise bu amaç için belirlenen kurumsallaşmış araçların reddidir. Yine de bu kişi, para kazanma konusunda ortak kabule dayanan kültürel bir norma sahip. Dolayısıyla sapma, bir normun kabul edilirken bir başka normun parçalanabildiği bir sonuçtur. Toplumsal normlar sapmayı iki şekilde üretir: Bir aktör toplumsal normları reddedebilir ve bu nedenle sapkın olabilir ya da sosyal değerleri kabul edebilir, ancak bunları gerçekleştirmek için sapma yollarını kullanabilir. Toplumsal yapıdaki farklı konumların ve ortak değerlere erişmede fırsat eşitsizliğinin sapkınlığı teşvik ettiği görüşünde olan Merton, daha fazla sosyal kontrolle suçu önlemenin gerekliliğine işaret eder (Merton, 1968).

Norm ve değerlerin evrenselliği varsayımından ve standart bir “normal” fikrinden hareket eden anomi kuramı, suç ve sapmanın egemen tanımlarına sadık kalırken, farklı suç türleri arasında ayırım yapmamaktadır. Suçun cezalandırılmasının topluma ortak fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Ancak ceza adalet sisteminin suç ve cezalandırma pratiklerinde sınıf, cinsiyet ve etnik yapılaraya göre gösterdiği farklılıklar incelenmemektedir. Aşağıda ele alacağımız gibi, ceza adalet sisteminde tüm sanıklar eşit olarak cezalandırılmamakta ve suç ve ceza ilişkisinde güçlü kişiler güçsüz olanlardan daha fazla fayda sağlamaktadır. Merton’un fırsat eşitsizliği tespiti de bu bakımdan, eşitsizliğin ilksel koşullarını tartışmakta güçlük çeker.

Verili standart kültürel hedeflere ve bunlara ulaşmanın kurumsallaşmış araçlarına eğilen Merton (Burke, 2009, s. 102) suça karşı bireylerin yaşam tercihlerini şekillendirecek toplumsal kontrol mekanizmalarının önerildiği kültürel bir çerçeveyi izler.

Chicago Okulu: Sosyal Düzensizlik

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ilk sosyoloji bölümünün Chicago Üniversitesi'nde 1892'de kurulması, sosyoloji alanındaki teorik gelişmeleri ve araştırma paradigmasını etkileyen önemli bir bilgi kütlesinin ortaya çıkmasına yol açtı. Bu okul bünyesinde yapılan araştırmalar, suç meselesine ilişkin tartışmalar açısından da bir dönüşüm evresi oldu.

ABD'de yirminci yüzyılın başlarında, kırsal ve tarımsal toplumdaki endüstriyel ve metropol merkezlere doğru büyük bir dönüşüm geçirdi. Chicago, 1860 yılında 10 bin kişiden oluşan bir kasabayken 1910 yılında 2 milyondan fazla nüfusa sahip büyük bir şehre dönüştü (Burke, 2009, s. 116). Chicago Üniversitesi'ndeki sosyal bilimciler kente doğru gerçekleşen nüfus hareketliliğinin sosyal etkilerini "ekolojik" bir perspektiften mercek altına aldılar. Sapmaya ilişkin 1930'larda yaptıkları çalışmalarda kentteki ekolojik faktörler ile sapkın davranışlar arasındaki nedensel bir ilişki kurdular. Onlara göre suç ve cezai davranışlar, verili biyolojik ve psikolojik bireyselci terimlerle açıklanamazdı.

Park, Burgess, McKay ve Shaw gibi isimler, 1920 ve 1930'larda toplumsal sorunlar ve sapma üzerine yaptıkları araştırmaları "sosyal düzensizlik" (*social disorganization*) fikri etrafında örgütlediler. Park'a göre ABD şehirlerine doğru göç dalgası, kentlerdeki nüfusun sürekli yer değiştirmesine yol açmaktaydı. Bu, suçu tetikleyen bir unsurdu ve şehir hayatının incelenmesiyle belirlenebilirdi (Park, 1921). Burgess ise, suçun toplumsal kökenlerini anlamak için hazırladığı kent modelinde; göç ve iş alanların genişlemesi nedeniyle konut sakinlerinin sürekli yer değiştirdiğini, bunun ailevi ve toplumsal bağları zayıflattığını ve toplumsal düzensizliğe yol açtığını gözlemledi (Burgess, 1928). Geliştirilen sosyal düzensizlik teorisine göre, göç, sanayileşme, spekülasyon, emlak uygulamaları, nüfusların yaşam biçimleri, hızlı toplumsal değişim gibi parametreler iyi örgütlenmiş yaşam kalıplarını engelleyen veya bozan süreçlerdir. Hızlı sosyal değişim dönemlerinde kurallar parçalandıkça, insanların davranış ve ilişkilerini düzenleyen standartlar da zayıflamış veya kaybolmuştu. Çalışmalarında, suçun gecekondular bölgesinde yoğunlaştığını savunan Shaw ve McKay'e göre, bu mahalleler aynı zamanda genç nüfusun, suçun kabul gördüğü bir değer sistemi içinde büyüdüğü yerlerdir. Suçun cazibesine karşı savunmasız olan bu gençler, yaşadıkları bölgelerin suç geleneğini sık sık temas ettikleri kentin farklı yerlerine bulaştırır. Suça eğilimin kültürel bir gelenek olarak aktarıldığını iddia eden Shaw ve McKay, "kentlin olumsuz etkilerinin" bertaraf edilmesi ile bu insanların yasalara saygılı vatandaşlara dönüştürmenin mümkün olduğu görüşündedirler (Shaw & McKay, 1969).

Chicago Okulu, toplumu ve kenti ele alma yöntemi ve sosyal olguları ekolojiye dayandıran pozitivist yaklaşımı nedeniyle eleştirilmiştir. Lefebvre'e göre Chicago Okulu'nun yaklaşımı, "son derece indirgemeci" ve gerçek bir mekan tahayyülünden uzaktır: "İnsanoğlu'nu yeme, uyuma, üreme gibi birkaç temel eylemle sınırlandıran, basitleştirilmiş bir işlev olarak yaşam alanı terimini tasarladı. Bahsi geçen temel işlevsel eylemlerin hayvani olduğu bile söylenemez. Hayvanlık, daha karmaşık bir kendiliğindenliğe sahiptir" (Lefebvre, 2013, s. 79). Toplumu bireylerin toplamından oluşan kalabalıklar olarak ve bireyi de gerilimli sosyo-ekonomik bağlamlardan soyutlayarak sığ bir ekolojik çerçevede ele alan Chicago Okulu araştırmacıları; suçun bireyselliğini reddetmekle birlikte, bireylerin kültürel ortamlarını coğrafik kent bağlamında analiz ederek, suçun nüfus 'karakteristiklerini' belirlemeye girişirler. Suç ve suçluluk, bireyin bağlı bulunduğu cemaatin ya da fiziksel çevresinin kültürel formları üzerinden genişletilmektedir. Böylece bireyin aidiyeti veya adresi suçun potansiyel verilerini sunabilmektedir. Suçluların yeniden topluma kazandırılması için "kentlin olumsuz etkilerinin

bertaraf edilmesi” önermesi ise, yapısal eşitsizliklerden soyutlanan kent tahayyülünde belirsizlikle malul bir varsayım olarak kalmaktadır.

Alt Kültür Teorileri

Yüzyılın ikinci yarısından itibaren suç ve suç edimine ilişkin, tehditkar bir kategori olarak ergen erkek tipolojisine odaklanan alt kültür analizleri yükselişe geçti. Suç ve cezalandırma paradigmasının popüler yorumlarına önemli etkileri olan, çoğunlukla ABD ve İngiltere merkezli bu analizlerin tamamının ortak noktası; bazı sosyal grupların sahip oldukları ‘değer’ ve ‘tutumlar’ nedeniyle suça eğilimli oldukları iddiasıdır. Bu açıdan, Merton’un kültürel değerlere erişim imkanı olmayan insanların sapkın davranışlara yöneldiği önermesinde bulunduğu gerinim kuramı ile Chicago Okulu araştırmacılarının düzensiz bölgelerde yaşayan genç erkeklerin ‘düşük ahlaki standartlara’ sahip oldukları ve bunun kültürel olarak aktarıldığı yönündeki analizleri alt kültür teorileri için referans girdiler olmuştur (Burke, 2009, s. 125).

Amerikalı sosyolog Albert Cohen 1955’te yayımlanan *Delinquent Boys: The Culture of The Gangs* (Mücrim Gençler: Çetelerin Kültürü) kitabında önceki suç çalışmalarının toplumdaki alt kültürlerin ve çetelerin varlığını göz ardı ettiğini söyler. Sözünü ettiği alt kültürlerin yapısını analiz eden Cohen, Merton’un maddi başarı çabasının gençleri suça motive ettiği yönündeki gerinim tezine katılır. Bununla birlikte, maddi zenginliğin kazanılmasıyla ilgili görünmeyen, şiddet, vandalizm, bozgun gibi suçlara dikkat çeken Cohen, Merton’un kültürel hedefler analizini kültür tanımını yeniden yaparak geliştirir (Cohen, 1971). Suçun açıklanmasında, ilk kez sistematik olarak kültür ve alt kültür kavramlarını kullanan Cohen’e göre (Downes & Rock, 1982, s. 118) kültür, Merton’un tasvir ettiği genelleştirilmiş kültürel değerlerden ziyade, baskın kültürel değerlerdir. Buradaki baskın kültür orta sınıf kültürüdür. Cohen’in “alt kültürler” belirlemesi ise baskın kültüre bir tepki olarak çıkan “farklı kültürel değerleri” ima eder. Baskın kültürel değerlerin işçi sınıfından olanların “yapısal konumlarıyla” çatıştığını söyleyen Cohen’e göre, bu çatışma özellikle işçi sınıfından gençlerde karşılık bulmaktadır. Bu gençler; hırs, beceri geliştirme, bireysel sorumluluk ve uzun vadeli kazanç gibi saygın orta sınıf değerlerine sahip değillerdir. Bu dezavantajlar onların toplumsal statüye erişememesine ve dolayısıyla hayal kırıklığı yaşamalarına yol açmaktadır. Böylece, işçi sınıfı gençleri bir araya gelip “suçlu alt kültürler” dahil olarak, ulaşamadıkları “saygın değerleri” reddetmenin psikik tatminlerinin yarattığı değerler etrafında birleşirler. Bu şekilde kayıt dışılığı ve suçluluğu esas alan alt kültürel formlar yaratmış olurlar.

Cohen’in teorisini bir adım öteye taşıyan Miller daha keskin bir alt kültür tanımına girişir. Cohen’in determinizminin aksine Miller, suçun statü ve başarı elde edememekle neticelenen hayal kırıklığından kaynaklanmadığı görüşündedir. Ona göre suçun nedeni, toplumun geri kalanından farklı, daha düşük alt kültürel norm ve değerlere sahip varoluşlardır. Miller, sözünü ettiği alt kültür mensuplarının özelliklerini şu şekilde sıralar: a) kabadaydırlar; bu özellikleri saldırgan ve şiddet eğilimleriyle ortaya çıkar. b) kurnazdırlar; kurnazlık yeteneğine önem verirler ki, böylece hırsızlık için akıllıca yollar bulurlar. c) heyecanlıdırlar; sürekli heyecan ararlar ve bu, çoğunlukla kumar, alkol ve cinsel maceralar anlamına gelir (Miller 1958). Miller özcü analizinde, sıralanan özellikleri haiz alt kültürlerin suç normal gördüğü sonucuna ulaşır.

Matza ise gerinim teorisinin altta yatan varsayımlarına dikkat çektiği önermeleriyle alt kültür analizlerinde en fazla etki yaratan isim oldu (Downes & Rock, 1982, s. 122). Matza, suçlu mensupları olan alt kültürlerin varlığını teyit eder ancak, Cohen ve Miller’in tanımladığı türden homojen bir sapkın alt kültür varlığını reddeder. Baskın kültürel değerlere karşı kusursuzca çalışan bir kontra-kültür varsayımına karşı çıkan Matza, Cohen ve Miller’in bu yöndeki varsayımlarına karşılık genç suçlularla ilgili şu karşı tespitlerde bulunur: a) suçluluk duygusu yaşarlar. b) suçlu kişi çoğu egemen toplumsal düzenin meşruiyetini ve ahlaki

standartlarının geçerliliğini kabul eder. c) kendileri dışındaki herkesi değil esasen belirli grupları, çoğunlukla da diğer suçluları meşru hedef olarak seçerler. d) iddia edilenin aksine çocuk yaştaki genç suçlular geleneksel kültüre karşı bağımsız değiller ve yetişkinlerin kınamalarını ve uygun davranma taleplerini içselleştirmeleri ihtimal dahilindedir (Matza, 2010). Geleneksel toplumsal değerlerin, heyecan ve coşkuya teşvik edici yasaklı “yeraltı değerler” içerdiğini söyleyen Matza’ya göre, bu değerler cezai veya sapkın davranışlarla sonuçlanır. Gençler, suç ve geleneksel davranış arasında bir sürüklenme (*delinquency drift*) yaşar. Alt kültür mensubu bir genç ne yaptığını tam olarak bilmeden toplumun değerlerini bozar. İlerleyen zamanlarda yeraltı değerleri daha az önemli hale geldikçe yeniden geleneksel topluma doğru sürüklenir. Toplumun gençler üzerinde güçlü ahlaki kontrolü, çoğu zaman suç işlemelerini engeller.

Beri taraftan, 1960’lı yılların, işçi hakları, sivil haklar, savaş karşıtlığı gibi toplumsal dönüşüm talepleriyle kitlesel halk hareketlerine sahne olması, suç fenomenine ilişkin pozitivist geleneğin inceltmiş yorumlarına yol açtı. Muhafazakar bir operasyonla “kanun ve düzen” söyleminin hızla dolaşıma sokulduğu bu yıllarda suç fenomeni, tehditkar genç erkek tipolojisi yerine yoksul nüfusların suç ve şiddetin temel nedeni olduğu önermeler üzerinden tartışıldı. Yoksul nüfusların müesses ahlaki normlara uymayan davranışları “yoksulluk kültürü” tezi (Wilson, 1975) ile kültürel varoluş biçimlerine bağlanıyordu. 1980’lerden itibaren giderek siyasal alana yerleşen bu teze göre, yoksullar tembellikleri ve düşük ahlakları yüzünden çalışmıyorlardı ve sürekli işsizlerdi. Toplumda artan bir şekilde bozukluk yaratan bu nüfus ayrı bir kültürel grup, “ayrı bir ırk” olarak ele alınmalıydı (Auletta, 1982). Yalıtılmış mahallelerdeki verimli üretim ağlarına giremeyen yoksul nüfuslar “ihtiyaç fazlası” (*redundant*) belirlemesiyle “sınıfaltı” (*underclass*) tanımı altında kategorize edildi (Auletta 1982, Fassin 1996). Yoksul sınıfların suçla gerçek ve hayali ilişkileri kültürel bir eğilim şeklinde kurgulanırken, J.Q. Wilson’a göre, suçların büyük bir kısmı rasyonel fayda/maliyet kaynaklı hesaplamaların sonucu ortaya çıkan tercihlerdi. Pek çok kişi çalışmak yerine hırsızlık yapmaya yönelmekteydi (Wilson, 1975, s. 25). Dolayısıyla “suça yatkın” bireyler kendi koşullarının sorumluları ve seçimlerinin kurbanlarıydı.

Alt kültür teorileri, patolojik suçlu icadından hareketle nedensellik analizine girerler. Yoksulluğa marjinalite penceresinden bakan bu teoriler, yoksul çöküntü mahallelerini patolojik vakaların kaynağı olarak görür. W.J. Wilson, tehlikeli bir etnik kültüre mensup zararlı yaratıklar olarak ele alınan yoksul nüfusların; “miskin”, “ahlaksız” ve refah devletinden yardım alan “fırsatçılar” şeklinde tanımlandığını (Wilson, 1993) söyler. Wacquant da, “sınıfaltı” tanımlamasının analistin, ırk, sınıf önyargısı, korku ve fantazilerine dair fikir verdiğini ve esasen yoksul siyahılara karşı sınıfsal ve etno-ırksal sıradan önyargılar geliştirdiği görüşündedir (Wacquant, 2010, s. 64). Keza Batı’da özellikle siyahilerin tıkdığı çöküntü mahalleler aynı zamanda etno-ırksal ayrımların keskinleştiği yerlerken, siyah erkek kentteki tehlikenin ve suçun herkesçe bilinen simgesi haline getirilmişti. Neticede, Lombroso’nun biyolojik determinizmi yerini kültürel determinizme terk ederken, “kusurlu birey” ise yerini giderek daha da belirginleşen “kusurlu kültür” önermelerine bıraktı. Alt kültür teorileri, kültürü merkez alan pozitivist geleneğin doruk noktası olarak tecelli ederken; kusurlu birey de böylece suçun genişletilmiş *kültürel* formlarıyla yaftalanmış yoksul nüfuslar üzerinden teyit edilmektedir.

Buraya kadar, sapma çalışmaları üzerinde önemli etkiye sahip ana akım perspektifleri özetlemeye çalıştık. Sosyolojik bir perspektif sunmaktan ziyade pozitivist tahayyüle sadık kalan bu önermeler, liberal toplumsal rasyonellerin yeniden onaylandığı bir kriminolojik görüşü esas almaktadır. Sistemin işleyişini aksatan unsurları, kusurlu bireyin eylem ve davranışlarından veya rasyonel tedbir eksikliğinde hareketle keşfedip tanımlayan sosyal yapı araştırmaları; ıslah edilip içerilecek ya da “tehlikeli sınıflar” şeklinde kategorize edilerek dışlanacak toplumsal

kesimleri devamlı surette tanımlayacak mekanizmalar üreterek, bu kesimlerle başa çıkma yollarını tespitte girişmektedirler.

Eleştirel Yaklaşımlar: Suçun Politikası

Liberal *laissez-faire* paradigmasının çerçevesini belirlediği pozitivist suç tartışması, akademide hegemonik bir etkiye sahip oldu. Birey veya bireyin üyesi olduğu “suçlu tabakalar”dan hareketle suçun nedenlerini tespit etme gayretine dayanan bu hegemonyanın yön verdiği “suç sosyolojisi” 1960’larda sistemli bir şekilde sorgulanmaya başlandı. Suçun geleneksel tanımlarını redderek sistemsel eleştiriye girişen yaklaşımlar, sapma meselesine dair hem kriminologların hem de medya araştırmacıların dahil oldukları geniş bir tartışma ortamı yarattı.

Yaftalama ve Ahlaki Panik

Sosyal etkileşim (*social interaction*) geleneğinin önde gelen kuramcılarında Becker, *Outsiders* (Hariciler) başlıklı çalışmasında suç fenomenine sosyal-yapısalcı bir perspektiften bakar. Becker, gündelik hayatın her düzeyinde, yaşlıların gençler için, erkeklerin kadınlar için, beyazların siyahlar için, orta sınıfların işçi sınıfı için devamlı surette kurallar belirlediğini ve maruz kalanların irade ve çıkarlarına aykırı olan bu kuralların ideolojik süreçlerle meşrulaştırdığını söyler.

Suçun geleneksel tanımlarını reddeden Becker, bunun yerine belirli eylemlerin ilk etapta suç olarak tanımlanması veya yaftalanmasıyla ilgilenir: Kendiliğinden sapkın bir davranış yoktur. Yani herhangi durumda veya zamanda kendinden sapkın bir şey olamaz. Belirli bir davranış, başkalarının belirli durumlarda sapkın ve “harici” (*outsider*) olarak etiketlemesiyle sapkın hale gelir. Sapma, bir eylemin ya da bir bireyin “benzersiz farklılığının” sonucu değil, toplumun eylemlere tepkisinin bir ürünüdür (Becker, 1997, s. 8-9). Becker, yaftalama teorisi (*labelling theory*) ile suçun toplumsal inşasına işaret ederken, sosyal mekanizmaların güçsüz konumdakileri bir takım stereotip varsayımlarla sapkın ve suçlu olarak etiketlediği söyler. Yaftalama, kendini gerçekleştiren kehanet gibi hem sapmanın genişlemesine hem de bir kariyere dönüşmesine yol açan bir etki yaratmaktadır. Kişinin davranışı ile onun karşısına çıkan otorite aktörler veya diğer toplumsal kontrol mekanizmalar arasındaki etkileşim süreciyle üretilen sapma yaftası, bireyin diğer tüm kimlikleri geçersiz kılarak “ana statü” haline gelebilmektedir.

İlk olarak Young tarafından türetilen ve daha sonra Stanley Cohen tarafından geliştirilen ahlaki panik (*moral panic*) kavramı etrafında yürütülen tartışmalar ise suçlu davranışın nedenlerinin bulunmasına odaklanan önceki yaklaşımlardan radikal bir kopuşu imler. Ahlaki panik, “suçlu tabakaların” davranışlarına karşı halkın aşırı tepkilerinin medya ve yetkililer tarafından tetiklemeini ifade eder.

Cohen’in *Folk Devils and Moral Panic* (Günah Keçileri ve Ahlaki Panik) adlı eseri yaftalama kuramını açısından referans kaynaklardandır. Kitle iletişim araçlarının ve diğer kurumların işçi sınıfı gençlerinin isyankarlığına tepki olarak “sapkın bir grup” inşa etme çabaları üzerine olan Cohen’in bu çalışması; suç ve suçlunun üretilmesinde medyanın gayretini ayrıntılı bir şekilde veren ilk araştırmadır (Feeley & Simon, 2007, s. 41). Cohen’e göre, bir durum veya olay üzerinden bazı kişi veya kişiler toplumsal değer ve menfaatlere tehdit unsuru olarak tanımlanır. Bu tehditle ahlaki panik inşasına girişilir. Girişim, medyadaki stilize edilmiş stereotipler, editörlerin ahlaki barikatları, din adamları ve politikacılar gibi seçkinler vasıtasıyla gerçekleşir. Ardından polis ve kriminolog gibi uzmanlar tarafından teşhis, çözüm önerileri ve başa çıkma yolları belirlenir ve uygulanır (Cohen, 2011, s. 1).

Cohen, İngiltere’de 1960’lardaki iki gençlik alt kültür grubunun (*Moderators* ve *Rockers*) medyaya konu oluş biçimini inceler. Londra’nın bir mahallesindeki Paskalya etkinliğinde

yaşanan olayları abartılı betimlemelerle ve çarpıtarak aktaran medya, toplumsal düzeyde bu gruplara karşı bir ahlaki öfke ve sosyal kaygı oluşturur. Tamamen şiddet üzerinden kurulan hikayelerle düşmanca duyguların odağına yerleştirilen bu gruplara karşı eylem çağrısında bulunan medya, yerel bir olayın abartılı betimlemeleri ile geleneksel ahlaka ve sosyal standartlara dair ulusal endişeleri tetiklemiş olur. Cohen'e göre medyanın bu tutumu, kontrol mekanizmalarının genişletilmesine ve dolayısıyla toplumsal marjinalliğin daha da derinleşmesine ön ayak oldu.

Sistemin içsel rasyonelitesini artırmak amacıyla toplumsal düzeyde “panik” ortamına ihtiyaç duyduğuna işaret eden Young da, suçlu tabakalar olarak adlandırılan gençler, yoksullar ve toplumsal değişimin diğer iktidar yoksunu kesimlerinin ahlaki panik ortamının günah keçileri olduğunu belirtir (Young, 1971). Geleneksel ahlakın savunuculuğunu yapan medya, kriminolog ve polis gibi uzmanlar ve siyasetçiler tarafından hazırlanan panik ortamında halk, yeni “düşmanın” abartılmış betimlemeleri üzerinden beslenir. Sınıfaltı stereotipi, saygıdeğer bir yurttaşın yaşam biçimini koruması için bastırması gereken, “boşgezerlik, birilerine muhtaçlık, zevke düşkünlük ve sorumsuzluk, uyuşturucu bağımlılığı” gibi huylarla temsil edilir (Young, 2007, s. 42). Goode ve Ben-Yehuda ise ahlaki paniğe ilişkin beş özelliğe işaret ederler. Bunlar; tepkinin ölçsüzlüğü, tehdit hakkında endişe, paniğin nesne/öznelere karşı düşmanlık, tehdidin gerçek olduğu konusunda yaygın uzlaşma ve öngörülemezlik şeklinde sıralanır (Goode & Ben-Yehuda, 1994).

Paniklerin safhalar halinde gerçekleştiği ve dönemsel olarak medyada ve halk nazarında yükseliş ve düşüş gösterdiği düşünülmektedir. Paniğin, kolektif hafızadaki varlığını sürdürmekle birlikte bazen unutulduğunu belirten Cohen'e göre, panik çoğu zaman ciddi ve kalıcı etkilere sahiptir. Hukuki ve sosyal politikada hatta toplumun kendini düşünme biçiminde yerleşik değişiklikler üretebilir (Cohen, 2011, s. 1). Ahlaki panik ortamındaki yükseliş ve düşüşlerin, bir takım söylem seçkinlerinin “korkuyu yatıştırmak” ve “halktaki hassasiyeti dindirmek” için teşhis ve çözüm yolları ilan etmeleriyle ilişkili olduğunu belirten Linnemann ise, çoğu durumda eşitsizliği teşvik eden gerici politikalar, panik halk tahayyülünden silindikten çok sonrasına kadar varlığını sürdürür (Linnemann, 2010, s. 98) görüşündedir.

Alt kültür teorilerinin verili suç ve suçlu kategorilerinin aksine yaftalama yaklaşımı; suç ve suçlu fenomenlerinin toplumsal belirlenme ve tanımlanma süreçlerine odaklanır. Bu kuram, suçun bu anlamda yönetsel bir rasyonel olarak ahlaki panik ortamının yaratımındaki işlevini ve böylece körüklenmiş toplumsal endişelerin cezai mekanizmaların genişletilmesindeki etkisini tartışır. Ancak, nesnel belirlenimcilikle toplumsal tepkiye aşırı vurgu yapan yaftalama perspektifi, sapan kişiyi pasif görme ve onu resmi yaftacının merhametine terk etmeye meyleder. Taylor vd., bu eğilimin sapan kişinin kendi istek ve tercihleri yönünde kural kıran karar verici bir aktör olduğu bilgisini göz ardı ettiği görüşündedir (Taylor vd., 1973).

Sınıf, Siyaset ve Sapma

Sınıf analizlerine dayanan suç araştırmaları, birilerinin başkalarının eylemleri ve özellikleri hakkındaki kararı olarak gördükleri suçu, sınıf çatışmasının ve güç siyasetinin bir ürünü şeklinde ele alır. İktidarsızlığın ve düşük statünün göstergesi olan yafta ve cezai yaptırım, siyaseten güçlü sınıfların güçsüzlerin eylemlerini etkisiz hale getirmek için yasalara dayandırdıkları siyasal bir sürecin sonucudur. Suçun ideolojik belirlenimleri tartışması burada, Becker'ın sosyal-yapısalcı yaklaşımından farklı olarak, ekonomi-politik bir ekseninde sınıf perspektifinden yapılmaktadır.

Suç tanımlarının, kendi çıkarlarını kamu politikasına veya kanunlara uygulama yetkisine sahip olan gruplar tarafından formüle edildiğini vurgulayan Quinney, çıkarları bu formülasyonda temsil edilmeyen alt sınıf mensubu kişilerin suçlu olarak tanımlandığı görüşündedir (Quinney, 1970). Sınıf çatışmasının sapmayı belirlemedeki rolü hakkında

Quinney ile hemfikir olan Liazos, kimin ve neyin sapkın olduğunu belirleyen iktidar rolünün yeterince anlaşılması için sapmanın politik-ekonomisinin geniş bağlamlarının incelenmesi gerektiğini belirtir. Liazos, pek çok araştırmacının, temel politik kararları alma yetkisine sahip olmayan polis gibi orta düzey aktörlerin pratikleriyle, kimlik ve alt kültürel özellikler üzerinden belirlenen geleneksel sapma (fahişelik, homoseksüellik, genç suçluluğu vb.) temalarına odaklandığını ifade eder. Bunun yerine; toplumsal felaketselere yol açan ve devlet tarafından yürütülen “gizli kurumsal şiddete” dikkat çekerek, siyasi olarak güçlülerin sapma üreten faaliyetlerine odaklanmayı önerir (Liazos, 1972). Sapmanın ekonomi-politiğini inceleyen Spitzer, Liazos’un önerisinden hareketle, kapitalist sistemin üretim ve birikim mantığına içkin olarak devamlı surette yoksul ve işsiz “sorunlu nüfuslar” ürettiğini söyler. Spitzer’a göre, kapitalist sistemde kontrol edilmesi gereken yoksullar iki kategoriye ayrılır; “verimsiz aylaklar” ve gerçekten yoksul olan “sosyal çöpler”. Burjuva düzenine göre, toplumun erdemlerini ve çalışmayı reddeden “verimsiz aylaklar” (*müptezeller, fahişeler, sapıklar, dolandırıcılar* vb.) toplum için gerçek bir tehdittir. “Sosyal dinamit” olarak görülen bu tehdit cezai yöntemlerle kontrol edilir. Gerçekten yoksul olan ve verimli üretim ağlarına giremeyen “sosyal çöpler” (çocuklar, bakıma muhtaç yaşlılar, zihinsel engelliler vb.) ise refah uygulamalarıyla kontrol altına alınırlar (Spitzer, 1975).

Sınıf çatışmasına dayalı sapma önermelerini, geleneksel kriminolojinin sistemli eleştirisini yapan analizler takip etti. İngiliz sosyologlar, Taylor, Walton ve Young, *The New Criminology: For a Social Theory of Deviance* (Yeni Kriminoloji: Suçun Sosyal Teorisi) başlıklı eser 1973’te yayınlandı. Bu eserde yazarlar, yaftalama perspektifi ile radikal Marksist analizleri birleştirerek “yeni kriminoloji”nin önermelerini sundular. Dışsal bir belirleme olarak yafta ile bireylerin kendilerini içinde buldukları geniş toplumsal bağlam içerisindeki eylem özgürlüğü ikiliğine vurgu yapan Taylor vd.’nin önermeleri şu varsayımlara dayanmaktadır: a) Suç iki yönlü bir meseledir; cezai davranışın nedeni ve mücrimleştiren otoritenin kimliği. b) Suç, kapitalist mantığa özgü maddi ve sosyal eşitsizlerin bir ürünüdür; kapitalizmin kendisi suç üreticisidir. c) Suçu ortadan kaldırmanın tek yolu eşitsizlikleri ve dolayısıyla suçlulaştırıcı gücü yok etmektir (Taylor vd., 1973). Suçun ve cezai davranışın nedenlerini sosyo-ekonomik yapı içerisinde makro bir yaklaşımla tespit eden bu perspektife göre; kanun yapıcı, cezalandırıcı veya kişi veya grupları suçlu ilan edici güç devlettir ve devlet, tarihsel olarak biçim değiştirirse de güçlü olanın çıkarlarını koruma prensibini sürdürür. Suçu kapitalist toplumun değiştirilemez bir özelliği ve sömüren seçkinlerin konumunu garanti eden politik düzenlemeler sistemi şeklinde gören yeni kriminoloji; cezai davranışı sosyal sınıf konumunun bir fonksiyonu olarak tanımlar. Örneğin hırsızlık yasası, “hırsızlıktan kaybedecek kadar fazlaya sahip güç” dahilindeki aktörler tarafından kurulmuştur (Traub & Little, 1999, s. 515-516). Dolayısıyla, direniş imkan ve motivasyonları dahilinde ele alınan suçun toplumsal eşitsizlikleri ve hiyerarşileri tanımlayan mekaniğinin, devrimci bir perspektiften kurulacak eşitlikçi bir toplumla son bulacağı düşünülmektedir.

Egemen devlet paradigmasını işçi sınıfını bastıran zorlayıcı dışsal bir güç şeklinde kavramsallaştıran Taylor vd., cezai davranışı homojen bir kategori olarak ele almaları ve belirsiz tanımlamaları nedeniyle eleştirilmiştir (Burke, 2009, s. 189). Bir işçinin hırsızlığı ile üst sınıftan birinin sahtekarlığı arasında nasıl bir fark olduğu sorusunu cevapsız bırakan Taylor vd., kapitalist devlet iktidarının suç ürettiği tezi ile genişletilmiş bir kriminolojik alan önermesinde bulundular.

Öte yandan, radikal Marksist suç analizleri “ütopik” olmakla eleştirildi. Bu açıdan radikal kriminolojiye eleştirel bir müdahale şeklinde kurgulanan “sol gerçekçilik” yaklaşımı (Lea & Young, 1984); radikal kriminolojinin güçlülerin suçlarının incelenmesine önemli katkılar sağladığını ancak kadınlara, çocuklara ve etnik grup üyelerine yönelik şiddeti vurgulamakla birlikte işçi sınıfı mensuplarının birbirlerine karşı işledikleri diğer suçları göz

ardı ettiğini belirtir. Lea ve Young'a² göre, suç tamamen toplumsal bir inşa olarak görülemeyeceği gibi sadece pek çok insanın paylaştığı bir korku da değildir. Onlara göre, suçu kapitalist medyanın veya sistemin manipülasyonlarına indirgemek siyasi ve etik sorumsuzluktur. Hem suç hem de suçun nedenleri ele alınmalı ve bu yapılırken, marjinal gruplara sempaticiden ziyade hak temelli bir sistem fikrine odaklanmak gerekir. İşsizlik ile suç arasında doğru orantılı bir ilişki kuran Lea ve Young, refah, altyapı iyileştirmeleri, istihdam yaratılması gibi pratiklerin yoksulluğu ve dolayısıyla suçu azaltacağı görüşündedirler.

Hegemonya inşası

Hegemonya, kültür, ideoloji fenomenlerinin 1970'lerle birlikte Marksist teori içinde yoğun bir şekilde tartışmaya açılması, sınıf iktidarının siyasi tecessümü olarak devlet tespitine dayanan analizlerin gözden geçirilmesine yol açtı. Bu noktada İngiltere'deki Birmingham Üniversitesi merkezli çalışmaların sapma tartışmalarına önemli etkisi oldu. Hall'ün öncülüğünde yapılan çalışmalar, Gramsci'nin iktisadi ilişkilerin belirleyici niteliklerini vurgulamakla birlikte toplumsal üstyapıya ilişkin -siyasal ve sivil toplum- ayrımı yaptığı hegemonya analizlerinden etkilenen teorik bir çerçeve oluşturdular. Bunu yaparken, etnisite, sınıf ve devlet arasındaki ilişkiyi araştırdılar.

Kuzey İrlanda'da savaşın yeniden yükselişi, işçi hareketinin direnişi, siyahi mücadelenin ve öğrenci hareketinin yükselişi nedeniyle İngiltere 1970'lerde ciddi bir ekonomik ve siyasi kriz yaşamaktaydı. Hall vd. *Policing The Crisis* (Krizlerin Yönetimi) çalışmasında, gasp olaylarının yükselişi üzerinden yaratılan ahlaki panik ortamını devletin halkın endişelerini ekonomik ve siyasi krizlerden uzaklaştırması bağlamında incelediler (Hall, Critcher, Jefferson, Clarke, Roberts, 1982 [1978]).

Hall vd.ne göre, büyük ölçüde işçi sınıfı direnişiyle sonuçlanan bir dizi endüstriyel anlaşmazlık ve toplumsal huzursuzluk nedeniyle ekonomisi gerileyen İngiltere ciddi bir hegemonya krizi ile karşı karşıya kaldı. İşçi direnişini sosyal birliği bozucu gören devlet, meşruiyetin yeniden inşasının yolunu başta siyahiler olmak üzere gençleri hedef alan suçlulaştırıcı mekanizmaları devreye sokmakta buldu. Gasp olayları üzerinden özellikle "sapkın siyah soyguncu" stereotipi genişletildi ve ahlaki panik ortamını yaratan "genel tehdit" tanımlanmış oldu. Böylece sapkın kimliğinin inşasını ahlaki bir uzlaşmayla gerçekleştiren devlet, hegemonya krizine otoriter bir yöntemle tepki gösterdi. İngiliz devleti bu dönemde, "kuralsızlık" (*lawlessness*) meselesini en temel sorun olarak tanımladı ve aşırı şiddet kullanımını "genel tehdit ortamı" karşısındaki endişelerle haklılaştırdı. Örneğin, siyahilerin suç seviyelerinde artış gösteren rakamlar üretilerek polisiye önlemlerin artırılması sağlandı.

Hall vd.ne göre, bu dönemde medyadaki haber içeriğini çoğunlukla polis tutanakları, yargılama süreçleri veya genel "suçla savaş" sorunu oluşturmaktaydı. Bu nedenle, polis, hakimler ve politikacılar tarafından yapılan açıklamalar, medya için önemli materyal kaynak oldu. Cezai şiddeti anlamlı bir içerik olarak görmeyen medya, pek çok toplumsal olayı resmi kaynaklar üzerinden tanımlama eğilimindeydi. Böylece grev gibi toplumsal hak talepleri de giderek tehdit damgası yedi ve önlenmesi gereken bir suç şeklinde tasvir edildi. Belirtmek gerekir ki, Hall vd. suç fenomeni etrafında üretilen tepkileri egemen sınıfın bir komplosu olarak ele almazlar. Onlara göre, sokak suçları üzerinden gelişen ahlaki panik; polis, hükümet, mahkemeler veya medya tarafından bilinçli şekilde planlanmaktan ziyade bu aktörlerin ekonomik ve siyasi koşulların değişmesine (kriz ortamına) tepki göstermesiyle birlikte idari bir rasyonel olarak gelişti (Hall vd. 1982).

² "Sol gerçekçilik" perspektifi ile Young, yaklaşık on yıl önceki "yeni kriminoloji" önermelerini gözden geçirerek, özeleştirel bir yaklaşım sergiler.

Sonuç olarak, Marksist sapma analizleri iktidar sahipleri ile iktidar yoksunları arasındaki kapitalist eşitsizlikler bağlamını esas almaktadır. Vergi kaçakçılığı, savaş suçları, çevre kirliliği, iş yeri ölümleri gibi -güçlülerin cezalandırılmadığı- suçlara kıyasla hafif kalan yoksulların suçlarına yönelik cezai uygulamalar sınıfsal yaptırımlardır. Kaldı ki, bu suçların failleri, soruşturma ve yargılama süreçlerinde de güç sahiplerine kıyasla çok daha az maddi ve sembolik kaynağa sahiptirler. Böylece mevcut suç ve cezai adalet politikası ilişkisi, sınıfsal yaptırımların ve etnik dışlamanın hukuki ve siyasal sınırlarına vurgu yapmaktadır. Marksist yaklaşımlar mevcut suç ve ceza politikasını sınıf tahükkümünün ürünü olarak gayri-meşru görürken; suça karşı gerçek toplumsal müdafanın meşru zemininin ancak, temel insan haklarının genişletildiği ve kurumsallaştırıldığı, insanların gelecekleri hakkında karar alma süreçlerine doğrudan dahil olduğu ve ekonomik kaynakların toplumsal ihtiyaç ve eşitlik temelinde yeniden dağıtıldığı bir sosyo-ekonomik sistemde mümkün olduğunu değerlendirmektedirler.

Risk Yönetimi ve Suç

Fordist ölçek ekonomisinin 1970’li yıllardaki “aşırı birikim” kriziyle kapitalizm; üretim, tüketim kalıpları, emek süreçleri ve işgücü piyasalarında esnekliğin öngörüldüğü bir yeniden yapılanmaya gitti. Söz konusu neoliberal yapılanmada, klasik liberal kurgudan farklı olarak, devlete toplumsal hayatın her alanında serbest pazar ekonomisinin koşullarını yaratma ve denetleme işlevi yüklenerek, kitlelerin rekabet karşısı etkilerine karşı pazarı savunma görevi atfedilmektedir (Lemke, 2001, s. 192-194). Bu açıdan, “yönetimsellik” (*governmentality*) literatürüne başvuran bazı araştırmacılar, günümüz neoliberal politikalar ile suçun kontrolünde “riske dayalı” stratejilerin artan kullanımı arasındaki bağlantıya dikkat çekmekte.

İnsanlar tarihsel olarak her zaman belirli risk seviyelerine maruz kaldılar. Ancak doğal felaketler gibi insan dışı güçlerin neden olduğu bu risklere karşın modernleşme süreçleri, modern toplumlarda riskin insan faaliyetlerinin ürünü olarak ortaya çıkmasına yol açtı (Giddens, 1998).³ Giddens’a göre, üretilen riskler aynı zamanda üretilen riskleri değerlendirme potansiyeli de taşımakta ve böylece risk sosyal örgütlenmenin doğasını değiştirmekte. Riske dayalı stratejik eğilim olduğuna işaret eden Beck ise, bu durumu sanayi toplumundan bir risk toplumuna doğru yapısal formasyonda daha geniş bir geçişin göstergesi (Beck, 1992, s. 21) olarak görür. Toplumda var olan risk düzeyinde herhangi bir artış anlamına gelmeyen bu geçiş; daha ziyade, risklere karşılık vermek üzere organize olmuş toplumsal düzene işaret eder. Beck, bu toplumsal düzenleniş; modernleşmenin kendisi tarafından uyarılan ve ortaya atılan tekinsizliklerle sistematik bir şekilde başa çıkma yolu olarak tanımlar. Foucault da, iktidar teknolojileri arasındaki tarihsel geçişini incelediği son dönem çalışmalarında; günümüz güvenlik paradigmasının, zararlı olduğu varsayılan herhangi bir pratiğin toplumsal ve ekonomik olarak kabul edilir sınırlar dahiline nasıl alınabileceğiyle ilgilendiğini belirtir. Amaç, riskin tüm nüfusu tehlikeye sokmasını engelleyecek şekilde yönetilmesidir (Foucault, 2014).

Foucault’nun iktidar tekniklerine ilişkin analizlerini takip eden araştırmacılar, riskin yönetimsel bir rasyonalite olarak ele alındığını savunurlar. Bu açıdan, cezai politika alanında da risk toplumuna geçişini yansıtan dönüşümler gerçekleştiği (Ericson & Haggerty 1997, s. 450) düşünülmekte. Ericson ve Haggerty’ye göre, hukuki düzenlemelerde ve polis stratejilerindeki dönüşümler, stratejik bir veri olarak risk bilgisine yaslanmakta. Risk toplumu, gözetimle yani nüfusun yönetimi için kullanışlı bilginin rutin bir şekilde üretilmesiyle desteklenmektedir. Nüfus hakkında profiller oluşturmak ve nüfus için muhtemel ve makul olasılıkları hesaplamak için yönetimsel bir güç sağlayan gözetim, riski her zaman verili kabul eder. Suçun piyasa mantığına yönetimsel içkinliğine işaret eden Lemke de, neoliberal anlayışta iyi bir ceza infaz

³ Giddens riski, ‘dışsal’ (*external*) ve ‘üretilmiş’ (*manufactured*) olmak üzere iki kategoriye ayırmaktadır. Birincisini modern öncesi toplumlar, ikincisini ise modern toplumlar için kullanmaktadır (Giddens, 1998).

politikası suçu tamamen yok etmek gibi bir amaç gütmeyi görüşündedir: “Neoliberal program disipline edici veya normalleştirici bir toplum yaratma hedefini gütmeyi; bunun yerine farklılıkların yeşerebileceği ve optimize edilebileceği bir toplum ister... belli bir seviyede tutulan suç oranıyla gayet mutlu yaşamasını bilir, zira suçun varlığı toplumsal bir maraz değil, aksine toplumun suçun dağılımını bile denetleyebilecek optimal bir işleyişe sahip olduğunun işaretidir” (Lemke, 2001, s. 199-200). Risk ve güvenlik fenomenlerini merkeze alan yönetsel paradigmayı “yeni cezalandırma” (*new penology*) kavramı ile açıklayan Feeley ve Simon ise, riske dayalı cezai adalet politikasının, klasik kriminolojinin birey ve cezalandırma odaklı vurgularının aksine, suçu idare etmeyi/yönetmeyi hedefleyen yeni bir cezalandırma söylemi ve buna uygun teknikleri izlediği görüşündedir (Feeley & Simon, 1992, s. 450-457). Bu koşullar altında, polislik, reaktif olmaktan ziyade giderek daha proaktif hale gelir. Risk değerlendirmesinin determinist değil olasılıksal olduğu düşünüldüğünde; bireyler ve olaylar, riskin değerlendirilmesinde ve uygun yönetim stratejilerinin sağlanmasında sınıflandırma şemalarına dönüşürler (Burke, 2009, s. 315). Dolayısıyla neoliberal yönetselliğin suç ve suçlu kategorilerinin esnekleştirilmesini öngören bir denetim mantığını izlediği düşünülmektedir.

Neoliberal düzenlemeler toplumsal eşitsizlikleri derinleşmesine yol açmaktadır. Derinleşen eşitsizliklerin toplumsal gerilimleri tırmandırmasıyla ortaya çıkan ‘güvensizlik’ ortamının yönetilmesi, içsel rasyonalitesi riske dayalı stratejilerle sağlanan güvenlik paradigması ile mümkün görülmektedir. Dolayısıyla neoliberal dönemde sosyal refah alanlarından çekilen devlet, giderek artan yoksulluk ve işsizlik ortamında güvenlik kurumlarının yeniden düzenlenip genişletildiği alana yayılmaktadır. Bu yapılanmada devlet, rıza araçlarından ve kurumlarından uzaklaşıp zor aygıtlarına yönelirken, aynı zamanda bu alandaki strateji ve kurumlarını da çeşitlendirerek yeni bir güvenlik devletine dönüşmektedir (Garland, 1996; O’Malley, 2000). Suçu kontrol etme sorumluluğu, cezai adalet sistemi tarafından belirlenen hiyerarşik ve merkezi kontrolden; hükümet kurumlarının yanı sıra özel sektör kuruluşları, cemaatler gibi bir dizi kurum arasında paylaşılan dağılık ve adem-i merkezîyetçi kontrol biçimine kaydı (Hinds, 2006: 210). Devleti açarak yayan bu kurgu, modern kamu yönetim yöntemlerinden kesin bir kopuşu temsil ederken, genişletilmiş ve derinleştirilmiş piyasalaştırmayı ve bunun sonuçlarını yönetmeyi hedeflemektedir (Peck ve Tickell, 2007, s. 28-29). Zira yönetsel olanakların genişlemesi, derinleşen eşitsizlik ve yoksulluk koşullarının kapitalizm üzerindeki yıkıcı etkilerini önlemenin yolu olarak görülmektedir. Birbiriyle yakından ilgili olan sosyal devletin parçalanması ve ceza devletinin güçlendirilmesi esasen sınıf iktidarının dönüşümünün sonuçları olarak görülmektedir. Giderek artan biçimde ‘tehlikeli’ grupları hedef alan cezalandırma söylem ve tekniklerinin dayandığı risk stratejileri; emek piyasalarındaki dönüşümler ve etnik bölünmelerle cisimleşen kentsel yoksulluğun suçlulaştırıldığı alanda inşa edilmektedir. Bu yeni devlet tipinin bir yandan düzensiz emek piyasasına diğer yandan müdahaleci ve her yerde hazır ve nazır ceza aygıtlarına dayandığına işaret eden Wacquant göre, pazarın görünmez eli ile devletin demir yumruğu, alt sınıflara toplumsallaşmamış ücreti ve sosyal istikrarsızlığı kabul ettirmek için birleşir ve birbirini tamamlar (Wacquant, 2001, s. 404).

Günümüzde verimli üretim ağlarının dışında kalan kent yoksullarının koşulları bozuldukça onların suçla gerçek ve hayali ilişkileri kültürel bir eğilim şeklinde kurgulanmaktadır. Yoksul nüfusları hedef alan risk algısı ile toplumda giderek tırmanan bir tahammülsüzlük inşa edilmektedir. Meşruiyeti bağlam, toplum ve zamana göre değişkenlik gösterebilen ve dolayısıyla ahlaki belirsizlikler üzerine kurulu olan bu söylem, toplumun belli kesimlerinin meşru hedef haline getiren sorunlu bir alan inşa etmektedir.

Medya Çalışmalarında Suç

Kitle iletişim araçları ile suç ve cezai adalet süreçleri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar, temel olarak psikolojik süreçlere odaklı *etki* yaklaşımı ile sosyologların *egemen ideoloji* yaklaşımı üzerinden yürütülmektedir. İletişim alanına ilişkin ilk kuramsal perspektiflerin geliştirildiği Chicago Okulu merkezli çalışmalar, medya-izleyici ilişkisine odaklandılar. Toplumsal dengesizliklerin çözümünde bilimin araçsal rolü düşüncesini takip eden bu çalışmalarda, özellikle göç meselesinden kaynaklı toplumsal entegrasyon sorunlarının çözümünde medyanın işlevi analiz edildi. ABD’de kitle iletişimi konusundaki ilk sistemli araştırmaların yapıldığı 1940’lı yıllarda ise radyonun siyasal tutum ve davranış üzerindeki olumsuz etkileri tespit edilmeye çalışıldı. Takip eden yıllarda *etki* odaklı araştırmalar, medyanın çeşitlenen teknik olanaklarına paralel bir artış gösterdi. Bu artışla birlikte, toplumsal uyum ve entegrasyon işlevi itibarıyla medyayı olumsuzlayan araştırmalar giderek yerini medyanın toplum üzerindeki “bozucu” etkilerini inceleyen araştırmalara bıraktı. Söz konusu bu araştırmalar içinde farklı önermeler ortaya konulurken, Ericson bunlardan bazılarını şu ana başlıklarla sıralamaktadır: i) İnsanların suç ve yasal kontrol anlayışının başlıca kaynağı kitle iletişim araçlarıdır. ii) İnsanlar olaylar hakkındaki haberleri ulusal medyalardan edinmektedir. Alternatifsizlik, kitle iletişim araçlarının yanlış yönlendirmelerinin doğrudan ve eleştirilmeksizin kabul edilmesine yol açmaktadır. iii) Suç ile ilgili haberlere maruz kalanlar, çarpık düşünce ve eylemlere yönelmektedir. Kötü haberler, başkalarına güvensizliğin artmasına ve böylece insanların kendi kişisel güvenlikleri ile ilgili endişeler geliştirmelerine yol açmaktadır (Ericson, 1991, s. 220-221). Mesaj-alıcı-geri besleme ilişkisini esas alan *etki* geleneği, medyanın örgütlenme biçimi, ideolojik içeriği ve parçası oldukları daha geniş sosyal ağlar gibi yapısal analiz temalarını isklamaktadır. Bu yönelimin kuramsal sınırlılıkları, iletişim süreçlerinin bütünlüklü bir analizini ortaya koymazken, suçun medyadaki temsillerinin yapısal inşalarını da böylece göz ardı edilmesine yol açmaktadır.

Suç meselesinin medya çalışmalarında sistemli bir şekilde analize tabi tutulması sosyolojik perspektifle mümkün oldu. Suç ve cezai politikanın medyadaki inşası ve temsilleri tartışması 1970’li yıllardan itibaren gelişirken, günümüzde alana ilişkin geniş bir literatür oluştu. Belirtmek gerekir ki, söz konusu literatür çoğunlukla *egemen ideoloji* tezinden etkilendi. Bu tez esas olarak, Hall vd.nin (1982 [1978]) kültürel vurgulu neo-Gramsci’ci hegemonya kuramı ile Herman ve Chomsky’nin (2012 [1988]) ekonomi-politik vurgulu “propaganda modeli”ne dayanmaktadır. Egemen ideoloji tezinin göre, medyanın tartışma parametreleri, siyasal ve ekonomik olarak egemen gruplar tarafından tanımlanmakta ve böylece egemen söylemler ayrıcalıklı bir şekilde çoğaltılıp genişletilmektedir. Dolayısıyla medya, suçun ve cezai politikanın egemen tanım ve temsillerini yeniden üretip tahkim etmektedir. Medyayı sınıf hegemonyasının sürdürülmesi bağlamında ele alan bu araştırmaların eleştirel medya çalışmalarının gelişmesine önemli etkileri olmuştur. Aşağıda bu perspektifi takip eden çalışmalarını, suçun temsili tartışması üzerinden ele alacağız. Bu tartışmaya geçmeden önce *egemen ideoloji* tezine ilişkin bazı çekinceleri hatırlatmak gerekir.

Kitle iletişim araçlarının etki etme fonksiyonlarını sosyolojik bir perspektiften inceleyen Ericson, egemen ideoloji tezinin sınırlılıklarına işaret eder: Sadece medyanın örgütlenme biçimi, içerik ve sunuş tarzı değil aynı zamanda haber kaynaklarının ve okuyucularının bir parçası oldukları daha geniş sosyal ağlar da etki etme fonksiyonuna sahiptir (Ericson, 1991, s. 221). Medyaya içerik sağlayan ve onu anlamlandıran, kaynak ve okuyucular olarak günlük hayatın örgütsel bağlamlarındaki insanlar olgusuna dikkat çeken Ericson’a göre medya; düşünme, konuşma, örgütlenme ve denetleme biçimlerini sağlama sürecine, toplumsal gerçeklik ve ilişkiler bağlamı üzerinden dahil olur. Böylece kitle iletişim araçları sadece gerçekliğin çarpıcı kültürel temsillerini sunmakla kalmaz aynı zamanda gerçekliğin yapısını ve toplumsal ilişkiler için özel biçimlerini inşa etmede de görev alırlar (Ericson, 1991, s. 222).

Schlesinger vd. de benzer şekilde, medyanın işleyiş biçimi ve çıktılarına dair kapitalist egemen sınıf kontrolü şeklindeki analiz temasının resmi kurumlar ile baskı grupları arasındaki rekabet stratejilerini iskaladığı, oysa medyanın sosyal ağlarla da etkileşimde bulunduğu görüşündedirler (Schlesinger, Tumber & Murdock, 1991, s. 399).

Bu açıdan, medyadan elde edilen bilginin, okuyucunun mevcut aidiyet konumları ile haberdeki öneri arasında bir *müzakereden* kaynaklandığı belirtilir (Ericson, Baranek & Chan, 1989). Ericson vd., anlam üzerindeki müzakere sürecinde, okuyucunun örgütsel bağlamları ve deneyimlerinin haberin yapısında tercih edilen anlamlardan daha fazla yorumlayıcı önem taşıdığını savunurlar (Ericson vd., 1989). Anlaşmazlık içindeki tarafların, insanların mekân ve zaman dağılımından bağımsız olası sosyal etkileşim biçimlerini mümkün kılan medya yoluyla, yüz yüze görüşmelerde olduğu gibi müzakereye girip birbirlerini etkilemeye çalışabilecekleri ifade edilmektedir (Ericson, 1991, s. 222). Bu tespit, okurun alımlama süreçlerindeki aktif rolüne vurgu yapar.

Ancak verili eşitsizlikler ve medyanın yapısal yanlılık koşullarında, yukarıda sözü edilen *müzakerenin* teknik ve politik imkan ve nitelikleri tartışmalıdır. Örgütsel aidiyetlerin sağlayacağı yorumlama kudreti tek başına okuru müzakereci konumuna taşıyamayacağı gibi söz konusu yorumlamanın haberde önerilen anlama karşı üreteceği *alternatif anlam* da radikal itiraz kapasitesi itibariyle kusurludur. Zira *müzakereci okur* tahayyülü, medya teknolojilerine erişim, medyayı kullanma bilgisini haiz olma ve örgütlü bir ağa mensubiyet gibi koşulları önceleyen belirli bir okur tasvirine dayanmaktadır. Bu koşulları karşılayamayan okur yorumlama kudretine rağmen müzakere etme olanaklarından mahrumken; medya yoluyla girişilecek olası bir müzakere veya rekabetin belirli okurların çıkar ve tahayyülleri ile sınırlı kalması kaçınılmazdır.

Haber ve suçun temsili

Günümüzde medya, basılı, işitsel, görsel, çok-ortamlı, dijital gibi oldukça geniş ve çeşitlilik gösteren pek çok teknik yetenekle donatılmıştır. Günlük gazeteler, TV programları, internet haber siteleri veya sosyal medyanın anlık haber iletileri her gün hatta her an bizi şok edici, korkutucu suçlara tanık eder. Diğer taraftan, bilgisayar oyunlarının farklı suç tasarımlarının virtüel ortamlarında eğlenip; dergi veya bloglardaki gizemli suç hikayelerinin sürükleyici anlatımına kapılırız. Kahraman ile suçlunun bitmeyen savaşı üzerine kurulu film endüstrisinin en akıl almaz suç tasviri vaatleri üzerinden sinema salonlarını doldururuz. Ve nihayet virtüel tartışmalarıyla parçası haline geldiğimiz suç, gündelik karşılaşmalarımızda da esaslı sohbet konumuz haline gelir. Bu açıdan, suç ve cezai adalet meselesinin kriminoloji ve medya çalışmalarının kesiştiği bir alanda sorunsallaştırılması kaçınılmazken; “suç nedir”, “suçlu kime denir” gibi kriminolojik görüş talep eden soruların, medyanın söylemsel inşa ve temsillerinden bağımsız yanıtlanabileceğini söylemek zordur. İletişim alanında pek çok değişkenin devreye girdiği suç tartışmasında *haber medyası*, malumatı işleme ve yayma açısından sahip olduğu yetenekler ve kamusal sorumluluk anlatısını içkin iddiası nedeniyle öne çıkmaktadır.

Suç ve cezai adalet söylemleri, devlet dairelerinden baskı gruplarına kadar uzanan geniş bir sosyal alanda üretilmektedir. Bu alan içindeki söylem seçkinleri (kolluk kuvvetleri, yargıçlar, uzmanlar, politikacılar ve diğer iddialı sosyal aktörler gibi) iletişimsel hedeflerini, Habermas’ın “kamusal alan” olarak adlandırdığı, “kamuoyuna benzer” icatların tecessüm ettiği ve tüm vatandaşların erişimine açık alanda (Habermas, 1995, s. 62 [1964]) sürdürürler. Ancak bu alan günümüz koşullarında Habermas’ın normatif ideali ile uyumsuz. Zira, Habermas’ın “çıkarların rekabet alanı” olarak kurguladığı bu alan esas itibariyle bireylerden ziyade örgütlü grupların hükmü altındadır. Nitekim kamusal alanın, medyanın sahipliğinin ve kontrolünün yoğunlaşması, yayınlardaki kamu hizmeti hedeflerinin zayıflaması ve medya üretim ve

dağıtımının uluslararasılaşması gibi nedenlerle tehdit altında olduğu tespit edilmiştir (Garnham, 1986; Scannell, 1989).

Liberal *laissez-faire* paradigmasının sosyo-ekonomik ilişkiler ortamında medyaya ‘özerk’ bir konum atfedilir. Bu konumun kimi zaman “dördüncü kuvvet” şeklindeki ifadesi, esasen medyanın diğer yapısal kurumlarla paradigmatik uyumuna vurgu yapar. Bu açıdan, ana akım medyanın “rıza üretimi” süreçlerine odaklanan Herman ve Chomsky, medyanın olayları objektif bir şekilde yansıtmadığı, aksine siyasal otoritenin ve iş dünyasının çıkarları doğrultusunda fikir ve görüşleri halka empoze ettiği görüşündedirler (Herman & Chomsky 2012). Seçkin sınıflar, devlet ve medya arasında çıkar birliğine dayanan uyumlu bir çalışma olduğuna işaret eden Felley ve Simon’a göre ise, söz konusu uyum toplumsal problemleri belirleyip teşhis eden ve çözümler öneren bir dinamiğe yaslanır. Bu, “kanun ve düzen” politikasına saygı paradigmasıyla keskinleşen bir dinamiktir (Felley & Simon 2007: 44).

Suç ve cezai adalet alanındaki aktörlerin nicelik ve niteliklerinde meydana gelen değişiklikler, haber kaynakları itibariyle medya stratejilerinde de dönüşümlere yol açmaktadır. Günümüzde, suçlular, kurbanlar, polisler, yargıçlar, avukatlar, tanıklar gibi suç ile ilişkili aktörlerin yer aldığı popüler suç öyküleri medya içeriğinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Surette, 2011). Bu haberlerde kaynak olarak, çoğunlukla devlet görevlilerinin görüşlerine başvurulur (Lawrence, 2000). Politik ve ekonomik sistem içindeki yapısal konumları nedeniyle resmi kaynakların medyaya erişimleri garanti altına alınmıştır (Hall, 1986). Medyaya ayrıcalıklı erişimi olan bu kesimlerin perspektifleri, imgeler, fikirler ve anlatılarla dolaylı olarak geniş kitlelere aktarılır. Yönetimsel yetki ve sorumlulukların açıklandığı, değerlendirildiği, haklı kılındığı veya mazur görüldüğü haber söyleminde; suç ve cezai adalet konusundaki anlamlandırma pratikleri polis, yargıç, avukat, suçlu ve mağdurun hakim portreleri üzerinden inşa edilir.

Bu açıdan, halkın suç ve cezai adalet meselesine dair kaygılarının genel tüketime hazır hale getirilmesinde medya temsilleri kilit önemdedir. Medyanın haber değeri taşıyan olayları basit ve şeffaf bir biçimde aktarmadığını belirten Hall vd., haberin “toplumsal olarak inşa edilmiş kategoriler kümesine göre olayların ve konuların sistematik bir sınıflandırma ve seçimiyle başlayan karmaşık bir sürecin nihai ürünleridir” görüşündedirler (Hall vd., 1982, s. 53). Dolayısıyla “haber”, kitle iletişim araçları tarafından işlenmiş, neye göre ve nasıl üretildiği sorgulanmaya açık bir enformasyona dayanmaktadır. Bir sapmaya gösterilen tepkinin anlaşılmasının önemli bir boyutunun, söz konusu sapkın davranış hakkında alınan bilginin yapısı olduğuna dikkat çeken Cohen’e göre, her toplum sapmanın nedenlerine ilişkin bir takım fikirlere ve sapkın tipolojisini kuran bir dizi imaja sahiptir. Davranışsal tutumları şekillendiren bu kavrayışları inşa eden bilgi her zaman ikinci elden karşılanır. Bir toplumun normatif çizgileri hakkında ana bilgi kaynağı olan haber; doğru ve yanlış, aşılmaması gereken sınırlar ile sapkın davranış formları ve stereotipleri hakkında fikir verir (Cohen, 2011, s. 9-11). Net bir tarafsızlıkla “ne olduğunu” aktarmaktan ziyade, suç, suçlular ve onların anormal davranışları hakkında kanaat örgütleyen (Hall vd., 1982, s. 53) medya, sapkınlığın tanımlanmasında haber kaynaklarının nitelemeleri ile yetinmez. Aynı zamanda tonlama, vurgu, yerleştirme ve sergileme yoluyla kurumsal mantığın önermelerini onaylayan kararlar verir (Shoemaker & Reese, 2002, s. 133-135). Sapkınlığın altını çizen ve sapkın fikirleri ideolojik statüko nezdinde teyit eden haber medyası böylece suçun yaygın ifadeleri ve kullanım şekillerine dair temsiller üretmekle kriminolojik görüş belirtir.

Dolayısıyla suç verili bir fenomen değildir ve esasen belirli eylemler, değişken kurumsal uygulamalar yoluyla sınıflandırmaya, izlemeye ve işleme tabi tutulduktan sonra suç haline gelmektedir (Ericson, 1995, s. 135). Polis, yargı, ceza infaz gibi cezai adalet sisteminin verili kurumlarını incelemenin suçu anlamak için yeterli olamayacağını belirten Ericson’a göre, bu sistemin bir parçası olarak görülmeyen haber medyasının söylemsel inşalarının incelenmesi

gerçek bir suç tartışması için kaçınılmazdır (Ericson, 1995, s. 135). Zira haber medyası, halkın devlet kurumları hakkındaki düşünce ve anlayışlarının ortaya çıkarılması ve organize edilmesi sürecinin merkezinde yer alır.

Azınlıkların, yoksulların, göçmenlerin haberlerdeki temsilini tartışan van Dijk, batılı haber söyleminde bu kesimlerin “problemlili” ve değerli kaynakları (iş, eğitim, mekan, konut) tehdit eden insanlar olarak tasvir edildiğine dikkat çekmektedir (van Dijk, 1999, s. 371). Medyadaki *biz* ve *onlar* şeklinde tecelli eden kutuplaşma biçimlerinin ideolojik anlamlarına dikkat çeken van Dijk, özellikle ana akım medyada azınlıkların sapkınlıkları ve suçları hakkında çok fazla ayrıntı, ancak maruz kaldıkları günlük ırkçılık biçimleri hakkında ise çok az ayrıntı bulunduğu görüşündedir. Ona göre, bu kesimlere ilişkin söylem, bizim iyi eylemlerimiz ve onların kötü davranışları hakkındaki hikayeler şeklinde örnekler ve açıklamalarla tanımlanmakta ya da bizim çalışkanlığımız ve onların tembelliği şeklindeki söylemsel karşıtlık üzerinden kurulmaktadır (van Dijk, 2003, s. 60-63). Medya söylemindeki, marjinalleştirme ve dışlama mekanizmaları ile nihayetinde suçun ırksal tarifini yapmaya meylederken, temsil edilen müesses kültürel değer ve kurumlar yeniden onaylanmaktadır. Böylece, müesses yurttaş gündelik kavrayışlarını ve gelecek kurgusunu, dolayımlanmış suç deneyiminin bir parçası olarak, “tehdit” unsurundan korunmak suretiyle yeniden gözden geçirir.

Öte yandan, yasal olarak tanımlanmış suç kategorisine odaklanarak medyadaki belirli suç olaylarıyla ilgili hikayeleri inceleyen analizlerin sınırlılıklarına dikkat çeken Ericson vd., “normalden sapan kişinin davranışı” şeklinde tanımlanan daha geniş bir sosyolojik sapma kavramı üzerinde dururlar (Ericson, Baranek & Chan 1987, 1989, 1991). Buradaki sapma, ceza davalarına konu olan eylemlerin yanında örgütsel usullerden sapma ve sağduyu bilgisinin ihlali gibi davranışları da kapsamaktadır (Ericson vd., 1987, s. 4). Ericson vd. ne göre, ceza hukuku ihlallerinin konusu olan, kitle iletişim aracının türüne ve popülerliğine göre değişebilen suçlarla ilgili hikayeler, sapma ile ilgili tüm haberlerin sadece sınırlı bir kısmını oluşturur. Oysa haberin özü olan “sapma, gazetecilerin haber değeri olarak gördükleri şeyin belirleyici özelliğidir” (Ericson vd., 1987, s. 4). Bireysel şiddet eylemleriyle birlikte “devlet şiddeti” ve “devlet terörizmi”ni de içine alan geniş bir “şiddet” kavramından hareket eden bu yaklaşım; medyadaki sapma incelemelerine örneğin, “sürüş ihlalleri, tehlikeli çalışma ve yaşam ortamları gibi sağlık ve güvenlik tehditleri”yle ilgili haberleri de dahil eder. Beri taraftan, sadece mülkiyet suçları değil aynı zamanda “kuşku ticari faaliyetler”, “mülkiyet anlaşmazlıkları” ve “iktisadi meselelerle ilgili toplumsal sorunlar” da sapma kavramı üzerinden ele alınmaktadır (Ericson vd., 1991, s. 244-7). İncelemelerinde, sapma hikayelerinin haber öğelerinin çoğunluğunu oluşturduğunu bulgulayan Ericson vd., “popüler” medyanın daha çok “kişilerarası” çatışmalara odaklandığını; “nitelikli” medyanın ise ceza hukuku kapsamına giren sapmaların yanı sıra, beyaz-yaka suçlarına, cezai adalet üzerine politik tartışmalara ve şirket yönetimleriyle ilgili usülsüzlük öğelerine de yer verdiklerini tespit etmektedirler.

Sonuç Yerine

Bu çalışmada, suç ve cezanın baskın tanımlarının icat ve inşası ile suç ideolojik ve politik bir belirlenim olarak gören eleştirel analizler ele alındı. Suç ve ceza fenomenleri, kapitalist toplumsal hiyerarşileri esas alan rasyoneller ile bu rasyonellerin eleştirisinin karşı karşıya geldiği tanımsal bir mücadele alanına işaret etmektedir. Toplumsal ayırım ve hiyerarşileri üreten ile sorgulayan şekilde tecelli eden bu tanımsal mücadele, medyanın söylemsel alanındaki suç tartışmasıyla yakından ilgilidir. Kamusal sorumluluk iddiasının içinde olduğu haber medyasının suç tartışmasına, müdahillik sıfatıyla değil, icat eden ve yön veren bir konumdan katıldığı düşünülmektedir. Olay ve olgular belirli anlam çerçeveleri içinde işlenip biçimlendirilirken, toplumsal kuralların sınırları ve egemen ayırım ve hiyerarşiler teyit edilmektedir. Bourdieu’nun ifade ettiği gibi, “Toplumsal düzenin korunmasında toplumsal

dünyanın algılanma kategorilerinin uyum içinde düzenlenmesi belirleyici bir rol oynar: Kurulu düzenin (dolayısıyla ona hakim olanların çıkarlarının) bölmelerine uyarlanmış ve bu yapılarla uygun olarak yapılanmış zihinlerin tümünde ortak olan söz konusu kategoriler, nesnel zorunluluk görünümüyle kendilerini dayatır” (Bourdieu & Wacquant, 2016, s. 23).

Kaynakça

- Auletta, K. (1982). *The Underclass*. New York: Random House.
- Beck, U. (1992). *Risk Society*. London: Sage.
- Becker, H.S. (1997). *Outsiders*. New York: The Free.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (2016). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. (çev) N. Ökten. İstanbul: İletişim.
- Burgess, E.W. (1928). *The Growth of the City*. *The City* içinde. Der. R. Park vd. Chicago: University of Chicago.
- Burke, R.H. (2009). *An Introduction to Criminological Theory*. Willan.
- Chan, J. (1996). The Future of Criminology: An Introduction. *Current Issues in Criminal Justice*, 8(1), 7-13.
- Cohen, A. (1971). *Delinquent Boys: The Culture of The Gangs*. Londra: Macmillan.
- Cohen, S. (2011). *Folk Devils and Moral Panic*. New York: Routledge.
- Downes, D. & Rock P. (1982). *Understanding Deviance*. Oxford: Clarendon.
- Downes, D. (1989). Introduction. *Crime and the City* içinde. (derl) D. Downes, Londra: Macmillan.
- Durkheim, E. (1982). *The Rules of Sociological Method*. (çev) W. D. Halls. Londra: Macmillan.
- Ericson, R.V. & Haggerty, D. (1997). *Policing the Risk Society*. Oxford: Clarendon.
- Ericson, R.V. (1991). Mass Media, Crime, Law, and Justice. *The British Journal of Criminology*, 31(3), 219-149.
- Ericson, R.V. (1995). The News Media and Account Ability in Criminal Justice. *Accountability for Criminal Justice* içinde. (derl) P. Stenning. Toronto: University of Toronto.
- Ericson, R.V., Baranek, P. & Chan, J. (1987). *Visualising Deviance*. Milton Keynes: Open University.
- Ericson, R.V., Baranek, P. & Chan, J. (1989). *Negotiating Control: A Study of News Sources*. Toronto: University of Toronto.
- Ericson, R.V., Baranek, P. & Chan, J. (1991). *Representing Order*. Milton Keynes: Open University.
- Fassin, D. (1996). Exclusion, Underclass, Marginalisation-Contemporary Figures of Urban Poverty in France, The United States and Latin America. *Revue Française de Sociologie*, 37(1), 37-75.
- Feeley, M. & Simon, J. (2007). Folk Devils and Moral Panics: An Appreciation From North America. *Crime, Social Control and Human Rights* içinde. (derl) D. Downes vd. Londra: Willan.
- Foucault, M. (2014). *Güvenlik, Toprak ve Nüfus*. (çev) F. Taylan. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Garland, D. (1996). The Limits of the Sovereign State: Strategies of Crime Control in Contemporary Society. *The British Journal of Criminology*, 36(4), 445-471.
- Garland, D. (1997). Of Crimes and Criminals: The Development of Criminology in Britain. *The Oxford Handbook of Criminology* içinde. (derl) M. Maguire vd. Oxford: Oxford University.
- Garnham, N. (1986). The Media and the Public Sphere. *Communicating Politics: Mass Communications and the Political Process* içinde. (derl) P. Golding, G. Murdock & P. Schlesinger. Leicester University.
- Giddens, A. (1998). *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity.

- Goode, E. & Ben-Yehuda, N. (1994). *Moral Panics: The Social Construction of Deviance*. Wiley-Blackwell.
- Habermas, J. (1995). Kamusal Alan: Ansiklopedik Bir Makale. *Birikim Dergisi*, (70), 62-67.
- Hall, S. (1986). Media power and class power. *Bending Reality: The State of the Media* içinde. (derl) J. Curran, J. Ecclestone, G. Oakley & A. Richardson. Londra: Pluto.
- Hall, S., Critcher, C., Jefferson, T., Clarke, J. & Roberts, B. (1982). *Policing The Crisis*. Londra: Macmillian.
- Herman, E. H. & Chomsky, N. (2012). *Rıza İmalatı*. (çev) E. Abadoğlu. İstanbul: BGST.
- Hinds, L. (2006). Challenging Current Conceptions of Law and Order. *Theoretical Criminology*, 10(2), 203-221.
- Lawrence, R. G. (2000). *The Politics of Force: Media and The Construction of Police Brutality*. California: University of California.
- Lea, J. & Young, J. (1984). *What Is To Be Done About Law and Order - Crisis in the Eighties*. Harmondsworth: Penguin.
- Lefebvre, H. (2013). *Kentsel Devrim*. (çev) S. Sezer. İstanbul: Sel.
- Lemke, T. (2001). 'The Birth of Bio-Politics': Michel Foucault's Lecture at the Collège de France on Neo-Liberal Governmentality. *Economy and Society*, 30(2), 190-207.
- Liazos, A. (1972). The Poverty of the Sociology of Deviance: Nuts, Sluts, and Preverts. *Social Problems*, 20(1), 103-120.
- Linnemann, T. (2010). Mad Men, Meth Moms, Moral Panic: Gendering Meth Crimes in the Midwest. *Critical Criminology*, 18(2), 95-110.
- Lombroso, C. (1891). *The Man of Genius*. (çev) W. Scott. Londra.
- Matza, D. (2010). *Becoming Deviant*. Londra: Transaction.
- Merton, R.K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. The Free.
- Miller, W.B. (1958). Lower Class Culture as a Generating Milieu of Gang Delinquency. *Journal of Social Issues*, (14), 5-19.
- O'Malley, P. (2000). Risk, Crime and Prudentialism Revisited. *Crime Risk and Justice: The Politics of Crime Control in Liberal Democracies* içinde. (derl) K. Stenson & R. R. Sullivan. Londra: Willan.
- Park, R.E. (1921). *Introduction to the Science of Sociology*. Chicago: University of Chicago.
- Peck, J. & Tickell, A. (2007). Conceptualizing Neoliberalism, Thinking Thatcherism. *Contesting Neoliberalism* içinde. (derl) H. Leitner, J. Peck & E. S. Sheppard. New York: Guilford.
- Quinney, R. (1970). *The Social Reality of Crime*. London: Transaction.
- Scannell, P. (1989). Public Service Broadcasting and Modern Public Life. *Media, Culture and Society*, 11(2), 135-146.
- Schlesinger, P., Tumber, H., & Murdock, G. (1991). The Media Politics of Crime and Criminal Justice. *The British Journal of Sociology*, 42(3), 397-420.
- Shaw, C.R. & McKay, D. (1969). *Juvenile Delinquency and Urban Areas*, Chicago: University of Chicago.
- Shomaker, P. & Stephen, D. R. (2002). İdeolojinin Medya İçeriği Üzerine Etkisi. *Medya, Kültür, Siyaset* içinde. (derl) S. İrvan. Ankara: Alp.
- Spitzer, S. (1975). Toward a Marxian Theory of Deviance. *Social Problems*, 22(5), 638-651.
- Surette, R. (2011). *Media, Crime, and Criminal Justice*. Wadsworth.
- Taylor, I., Walton, P. & Young, J. (2003). *The New Criminology: For a Social Theory of Deviance*. Taylor and Francis.
- Traub, S. H. & Little, C. B. (1999). *Theories of Deviance*. New York: Wadsworth.
- van Dijk, T. A. (1999). Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları. *Medya İktidar İdeoloji* içinde. (derl) M. Küçük. Ankara: Ark.

-
- van Dijk, T. A. (2003). Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım. *Söylem ve İdeoloji* içinde. (derl) B. Çoban & Z. Özarlan. İstanbul: Su.
- Wacquant, L. (2001). The Penalisation of Poverty and The Rise of Neo-liberalism. *European Journal of Criminal Policy and Research*, 9, 401-412.
- Wacquant, L. (2010). *Kent Paryaları*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Wilson, J.Q. (1975). *Thinking about Crime*. New York: Vintage.
- Wilson, W.J. (1993). The Underclass: Issues, Perspectives, and Public Policy. *The Gettho Underclass: Social Science Perspectives* içinde. (derl) W.J. Wilson. California: Sage.
- Young, J. (1971). *The Drugtakers*. Londra: Paladin.
- Young, J. (2007). *The Vertigo of Late Modernity*. New York: Sage.
-